

lahko govorili, pač pa prikazujeta pomen in prednost različnih pristopov in na ta način puščata odprto tako epistemološko, kot tudi ontološko razlagalno polje.

Vladimir Prebilič

**Anton Žabkar: Marsova dediščina – Metode in smeri razvoja. Ljubljana: Založba FDV, zbirka Varnostne študije, 2004
435 strani (ISBN 961-235-182-1), 5.400 SIT**

Marsova dediščina – metode in smeri razvoja, je druga knjiga Antona Žabkarja, s katero je avtor v veliki meri zapolnil vrzel na področju metodologije vojaških ved. Velja za vodilnega strokovnjaka v Sloveniji na področju sodobnih oborožitvenih sistemov in je dolgoletni profesor na Katedri za obramboslovje Fakultete za družbene vede Univerze v Ljubljani. Kot upokojeni visoki častnik nekdanje Jugoslovanske ljudske armade in kot dolgoletni vojaški pedagog in raziskovalec na področju vojaških ved, se je še kako dobro zavedal nekaterih metodoloških pomanjkljivosti oziroma metodoloških nesorazmerij pri študiju obramboslovja. Specifičnost nastanka in razvoja študija je poudarjala politološko naravnost, kar se je odražalo tudi pri uvajanju in uporabljanju metodologije družboslovnih ved. Z uvrstitvijo prvih dveh metodoloških predmetov (metodologija družboslovnega raziskovanja in raziskovalne metode vojaških ved) v predmetnik podiplomskega študija obramboslovja, se je pojavila tudi potreba po redifiniranju in dopolnitvi metodologije vojaških ved, o čemer govori pričujoča knjiga.

Obsežna monografija je vsebinsko razdeljena na dve poglavji, in sicer na metode vojaških ved ter na proučevanje vpliva preobrazbe globalnega strateškega razmerja sil in oboroženih spopadov v (spreminjanju) vojaških doktrin. Obsežno delo predstavlja evolucijo in splošne značilnosti najpomembnejših metod, ki se danes uporabljajo v strategiji, operatiki in taktiki. Poleg tega je avtor namenil prostor nekaterim večnamenskim metodam, ki se sicer uporabljajo za raziskovanje oboroženega boja, a se lahko v obliki metodik uporabijo tudi za izobraževanje častnikov in obramboslovcev. Pri tem je potrebno posebej izpostaviti pozornost avtorja pri definiranju znanstvene metode v vojaških vedah, pri čemer je jasno opozoril, da to ni katera koli pot do cilja, ampak le tista pot, ki vključuje tudi uporabo teorije, oziroma sooča teoretično verifikacijo z empirično. Tovrstno definiranje znanstvene metode je v vojaških vedah oddaljilo številne postopke v vojaškem sistemu, ki so jih ali jih še vedno uporabljajo v vsakdanjem delu in jih prav zaradi odsotnosti teoretičnih vsebin ne moremo šteti med metode. Ti postopki so največkrat relikti nekdanj povsem tradicionalnega razmišljanja vojaških struktur, predvsem pa njihovih vrhov oziroma najvišjih častnikov. Rezultat tega je bilo kopiranje starih in preizkušenih vzorcev pri reševanju vojaških problemov.

Hiter gospodarski razvoj je pripeljal tudi do prevetritve v vojaških sistemih. V prvi svetovni vojni tradicionalne oziroma klasične metode niso bile več sposobne reševanja sodobnih vojaških problemov. Kljub temu se dokončna uveljavitev znanstvenih metod v vojaških vedah realizira šele po koncu druge svetovne vojne. Najpomembnejše odločitve, ki so se nekdaj sprejemale zgolj in samo na podlagi hierarhične stopnje, ki pa so temeljile predvsem na podlagi avtoritete ter bile kot takšne v veliki meri podvržene subjektivnemu značaju posameznika, so se sedaj akceptirale na osnovi dokaznega postopka. Avtor to dejstvo pojasnjuje z velikimi izgubami na bojiščih in nezmožnostjo starih metod pri učinkovitejši uporabi novih orožij. Bistveno dognanje tedaj najmočnejših in najsodobnejših oboroženih sil, je bilo čim hitrejšo zmanjšanje razkoraka med napredkom na področju njihovih oborožitvenih sistemov in stagnacijo vojaških doktrin. To je

pomenilo vključitev številnih civilnih specialistov različnih profilov, kar je hkrati vodilo v večjo znanstveno konkurenčnost vojaškega sektorja. Omenjeni metodološki preboj je vodil v živahen razvoj samostojnih podskupin vojaškotehničnih, vojaškodružboslovnih in vojaškomedicinskih ved. Kljub temu je srž ali jedro širokega sistema vojaških ved ostal na, kot jih avtor imenuje, ortodoksnih vojaških vedah: strategiji, operatiki in taktiki. Takšen razvoj pa je omenjene podskupine vojaških ved prisilil v tesno sodelovanje z matičnimi vedami, ter jih umestil med posamezne sisteme civilnih ved na eni strani in sistem vojaških ved na drugi. Sam sprejemam takšen razvoj kot pozitiven, saj se zagotavlja kvalitetna osnova za delo vseh treh podskupin vojaških ved, ki je posledica tesnega sodelovanja z matičnimi vedami. Skozi tovrsten način sodelovanja civilnih in vojaških ved se je omogočila interakcija tudi na področju metodologij.

Avtor nam v monografiji predstavi tipologijo, s katero je oblikoval tri temeljne skupine znanstvenih metod: splošnoznanstvene metode, temeljne metode, ki so v rabi v raziskavah v vojaških vedah in posebne metode, ki so v rabi na ožjih področjih vojaških ved. Na 236 straneh ponuja izjemno izčrpno predstavitev vsake posamezne metode ter veliko prostora nameni številnim primerom uporabe metode v praksi (zgodovinski primeri), in kar je najbolj bistveno, predstavi rezultat njene (ne)uporabe. Tako si lahko vsak bralec sam sorazmerno hitro ustvari predstavo, katere so tiste metode, ki jih je nujno potrebno uporabiti v posameznem postopku odločanja. V sklepnih ugotovitvah priznava kot tri najbolj pogosto v praksi uporabljenih in s tem temeljnih metod analizo operacij, vojne igre in načrtovanje razvoja oboroženih sil. Osnovna značilnost le-teh je tako medsebojno kot tudi vsestransko dopolnjevanje z ostalimi metodami, kar indicira njihovo uporabnost tako v miru kot v vojni. Poleg tega se predvsem prvi dve metodi uporabljata pri izobraževanju in vzgoji častnikov, kar jima daje (na vojaškem področju) univerzalen pomen in vlogo tako v teoriji kot v praksi. Kljub vsej obsežni predstavitvi velikega števila tipičnih vojaškonznanstvenih in aplikativnih metod avtor opozori na nujnost izbire, saj predolgo analiziranje in neskončno preverjanje ter iskanje najboljše odločitve lahko privede do izjemno dolgotrajnega postopka, oziroma lahko rezultira v sprejemu nikakršne odločitve. Tako bo tudi v prihodnje vsaj deloma breme odločanja temeljilo na izkušnjah posameznika in na njegovi intuiciji.

Drugi del monografije, ki predstavlja četrto poglavje celotne avtorje objave (dve knjigi), se nanaša na vpliv preobrazbe globalnega strateškega razmerja sil in oboroženih spopadov na spremembe vojaških doktrin in nove raziskovalne usmeritve v vojaški znanosti na začetku tretjega tisočletja. Razprave, ki so smiselno združene v šest poglavij in obsegajo skupno 270 strani, vključujejo tako geopolitične kot polemološke vsebine. Časovno se je avtor sicer opredelil na obdobje po koncu bipolarne razdelitve sveta, vendar uspešno dodaja in pojasnjuje dogodke s pomočjo prelomnih trenutkov v preteklosti. Z analizo pravkar omenjenih geopolitičnih sprememb je avtor pojasnjeval spremembe v vojaški (u)porabi in v strukturi oboroženih sil. Pri tem je bil poseben poudarek na analizi obrambnih proračunov, obsega vojsk oziroma števila vojakov in rezervistov, notranje porabe obrambnih proračunov (stroški na vojaka, nakupi in vzdrževanja oborožitvenih sistemov, poraba po zvrsteh,...) ter stanja oborožitvenih sistemov. Kljub temu, da so ugotovitve podprte s precejšnjim številom kredibilnih virov, je potrebno opozoriti na izjemno velika sredstva, ki jih nekatere države namenjajo za vojsko preko posrednih virov, ki pa vsaj formalno niso sestavni del obrambnih proračunov. Tako je maja 2005 Kongres ZDA sprejel predlog predsednika Busha in namenil dodatnih 90 milijard dolarjev sredstev za vojno v Iraku. Sredstva niso bila planirana v obrambnem proračunu ZDA, pa vendar se bo večina sredstev porabila za nakup oborožitvenih sistemov in plač vojakov na bojišču. Podobno stanje lahko zasledimo pri vseh državah, ki imajo sorazmerno močan vojaško-industrijski kompleks, kamor se prilivajo sredstva iz drugih proračunov, ter so vsaj prvenstveno namenjena posrednemu financiranju vojaških struktur. Tako lahko ugotovimo, da je transparentnost na področju obrambnih proračunov omejena, kar seveda vpliva na rezultate medsebojne primerjave.

Kot zanimivost omenjam analizo števila vojn in vojaških spopadov ter spremembo fiziognomije po razpadu dvopolnega strateškega razmerja. Poleg paradigme asimetričnih vojn in spo-

padov, avtor razpravlja tudi o notranjdržavnih spopadih (interstate wars) in t.i. teoriji »držav v razpadu« (failed states), pri čemer se zgolj dotakne vloge in pomena mednarodnih organizacij pri reševanju in upravljanju sodobnih oboroženih spopadov. Prav preoblikovanje mednarodnih organizacij (kot je to storil NATO) ter vedno večji angažma OZN (proračun DPKO se nenehno povečuje), je točka, ki bi jo lahko bolj natančno pojasnili. V veliki meri se namreč mednarodne organizacije trudijo nadomestiti varnostni vakuum, ki je nastopil po razpadu bipolarne razdelitve sveta. Posledica je postopno oblikovanje novih, predvsem regionalnih organizacij (kot je npr. Afriška unija), ki naj bi v prihodnosti razbremenile OZN ter s svojim razumevanjem in poznavanjem specifik bistveno pripomogle k reševanju tako meddržavnih kot notranjdržavnih konfliktov. Avtor v nadaljevanju ponudi nekaj možnih prognostičnih študij (Martin van Creveld) razvoja bodočih spopadov in vojn, pa vendar je potrebno izpostaviti dejstvo, da obstaja izjemno bogata literatura, ki se nanaša tako na vzroke kot scenarije bodočih spopadov. Razločevanje ali povsem avtonomno proučevanje bodisi vzrokov bodisi scenarijev ni smiselno, saj cilji, ki so neposredno povezani z vzroki za začetek spopada ali vojne, opredeljujejo sredstva za doseg in s tem seveda tudi scenarij oziroma pot do postavljenega cilja. Prav pri analizah vzrokov se avtorji medsebojno razlikujejo. Naj omenim zgolj demografski vidik, ki ga kot stresni faktor in s tem vzrok za konflikt eksplicitno razvijata demografa Cincotte in Engelman (2003). Vrzal med razpršenostjo prebivalcev ter posledično demografsko sliko in naravnimi viri (prostor, obdelovalna zemlja, energetski viri, pitna voda,...) je namreč vse večja in kot takšna generator spopadov. To paradigmo je mogoče najlažje dokazati na primeru analiz vojn in spopadov na afriški celini.

Hkrati si avtor smiselno in utemeljeno preko vzrokov spopadov zastavlja vprašanje verjetnosti globalnega spopada ter vprašanje ponovitve t.i. neomejene vojne. Kot odgovor nam ponuja matematični model Chase-Dunna in Podobnika, ki opredeljujeta leto 2020 kot kritično za izbruh globalnega spopada, oziroma ponujata na osnovi metode Kondratija 25- do 50-odstotno verjetnost (kar lahko označimo za visoko), da bo do takšnega spopada prišlo v naslednjih 15-tih letih. Kot nasprotno tezo pa nam avtor ponudi videnje nekaterih vzhodnih, predvsem ruskih in kitajskih teoretikov, ki sicer menijo, da se lahko nekateri regionalni konflikti razvijejo v globalne na osnovi geopolitičnih zavezništev. T.i. tehnološki prepad v smislu oborožitvenih sistemov med ZDA in ostalimi državami, predvsem pa Rusijo, je tako velik, da je verjetnost neposredne vojaške konfrontacije velesil sorazmerno majhna. Seveda pa, vsaj po mojem mnenju, ostaja velika siva lisa pri analizi globalnih spopadov, ki pa jo predstavlja posedovanje orožja za globalne spopade oziroma povzročitve globalnih učinkov. V vedno bolj globaliziranem in medsebojno odvisnem svetu, je verjetnost migracije spopada sorazmerno visoka. Upoštevajoč naraščajoč pomen asimetričnih spopadov, med katerimi je nedvomno zelo pomemben terorizem, je lahko že sam obstoj takšnega orožja velika grožnja globalnega spopada.

V zaključku monografije se avtor dotakne še nekaterih aktualnih vprašanj. Med njimi je potrebno omeniti vprašanje razvoja vojaških doktrin, upoštevajoč spremembo fiziognomije oboroženega spopada ter neposrednih in posrednih groženj, »humanizacije« oboroženih spopadov in vojn ter privatizacije vojaškega poklica. Na področju »humanizacije« oboroženih spopadov lahko na osnovi navedenih dejstev razvoja orožij in njihove uporabe v vojaških spopadih ugotovimo negativno povezanost in ne (naivno) pričakovanje (tako izumitelja mitraljeza in dinamita - Galtinga in Nobela), da bodo učinkovitejša orožja zmanjšala možnost vojaškega spopada ter s tem število žrtev oboroženega spopada. Poleg tega je naraščanje pomena asimetričnega bojevanja opozorilo na namensko uporabo vseh razpoložljivih sredstev na eni strani, ter izbiro nevojaških ciljev na drugi. Tako lahko le s težavo govorimo o »humanizaciji« oboroženih spopadov, upoštevajoč genocid v Ruandi in genocidna dejanja v spopadih na Balkanu. Tovrstni spopadi so imeli neposredne vplive na številne odločitve velesil, kot se je to zgodilo po vojaški operaciji ameriških vojakov v Somaliji leta 1993. Prav te negativne izkušnje so pomenile (vsaj za določeno obdobje) umik ZDA pri reševanju konfliktov v Afriki, kar je posredno omogočilo realizacijo do sedaj edinega genocida v novejši zgodovini (po koncu II. svetovne vojne).

Ambiciozno zastavljena monografija tako uspešno zapolnjuje metodološko vrzel na področju vojaških ved ter predstavlja temeljno čtivo za slehernega obramboslovca. Kot je zapisal avtor, učenik o metodah v vojaški teoriji in praksi, predstavlja komplementarno celoto z obstoječimi univerzitetnimi učbeniki, ki se ukvarjajo s splošno metodologijo in posameznimi metodami družboslovnih, naravoslovnih in drugih ved. Poleg tega predstavi posamezne metode na številnih primerih, ki omogočajo bralcu dodatno izobraževanje in nadgraditev obramboslovnega znanja s področja razmeroma samostojnih podskupin vojaško tehničnih, vojaškodružboslovnih in vojaško-medicinskih ved. Hkrati nam drugi del ponuja zanimiva razmišljanja v zvezi z najbolj bistvenimi spremembami v geopolitičnem smislu, kjer se razprave osredotočijo predvsem na vojaški spopad, njegovo novodobno genealogijo, s čimer se smiselno zliva z nekaterimi aktualnimi vsebinami in vprašanji, na katera sicer avtor ponuja določene odgovore, vendar hkrati vzpodbuja bralca k nadaljnjemu branju in raziskovanju.

Literatura:

Cincotta, Richard in Engelman, Robert (2003) *The Security Demographic: Population and Civil Conflict After the Cold Was*, Population Action International, Washington.

Tonja Zadnik

Michel Vovelle: Ideologije in mentalitete. Ljubljana: Studia Humanitatis, 2003

352 strani (ISBN 961-6262-51-3), 4.500 SIT

Ko si Michel Vovelle, eden izmed utemeljiteljev zgodovine mentalitet, v uvodu knjige *Ideologije in mentalitete* zastavi naslednje vprašanje: »*Utegnili bi pomisliti, da je zgodovina mentalitet naravnost požrešna disciplina, ki se je brez predsodkov pripravljena priključiti cele kose zgodovine: religiozno in literarno zgodovino, zgodovino idej pa folkloro in lep kos etnografije... Ta bulimija bi utegnila postati nevarna: kdo po požrl koga,*« nam hkrati sporoči tudi eno ključnih ugotovitev te knjižne pridobitve zelene zbirke Studia humanitatis iz leta 2003.

Med leti 1960 in 1980 pride do vzpona zanimanja za nova polja v zgodovini. O tem pričata tako kronika revije *Annales* kot upadanje števila doktorskih tez s področja ekonomske in socialne zgodovine, ki sta bili prej vodilni. Ta nova zgodovina, zgodovina mentalitet, razširja meje s področja zgodovine struktur na področja, ki opredeljujejo celega človeka: družino, šege in navade, sanje, modo, obnašanja, smrt, seksualnost itd. Posledica je pravo kolektivno gibanje, ko zgodovinarji zapuščajo kvantitativno socialno zgodovino, ki »šteje, meri in tehta« in se poslužujejo novih metod, pojmov ter virov za raziskovanje najbolj pretanjene zgodovine obnašanj. Mednje sodijo zveneča imena: Maurice Agulhon, Pierre Chaunu, Geogre Duby in - seveda - Michel Vovelle.

V isti sapi, ko se zgodovinar sprašuje ali s premikom disciplinarnih meja s klasičnega raziskovalnega polja zgodovine, torej dejanj in dogodkov, ki jih usmerjajo zavestne in politične odločitve, morda ni izgubil svoje jasne in čiste zgodovine, se poraja tudi pomislek, če so teme res nove? Ali lahko brez zadržkov zgodovino mentalitet imenujmo nova zgodovina? Delno nam odgovori že Vovellov citat o bulimiji. Zgodovina mentalitet se je rodila na križišču mnogih ved. Tako recimo temi smrti in ljudske religije, ki ju predstavi Vovelle, nista inovativni in sta že dolgo predmet sociologije. Krivično pa bilo spregledati izvirnost pristopa. Novi viri in metodološki pristopi bodisi na polju ikonografije ali ustnega izročila dajejo možnost drugačnega in obogateneega razumevanja stvari, za katere smo mislili, da jih že dolgo poznamo.